

MAJHNE DRŽAVE V NOVIH TEORIJAH MEDNARODNE TRGOVINE

Povzetek. Namen članka je raziskati odnos med novimi teorijami mednarodne menjave in ekonomsko teorijo majhnih držav. Tako se v članku ukvarjava s tem, ali so majhne države sploh vključene v nove teorije mednarodne menjave kot tudi, ali so nove teorije mednarodne menjave dovolj široko sprejete, da so vključene v učbenike mednarodne ekonomije. Ugotovila sva, da majhne države nimajo domovinske pravice ne v klasični ne v novih teorijah mednarodne menjave pa tudi, da so nove teorije mednarodne menjave v učbenikih mednarodne ekonomije (ne glede na letnico izdaje) zapostavljene in je njihova prisotnost v učbenikih arbitrarna odločitev avtorja.

Ključni pojmi: nove teorije mednarodne menjave, majhne države, tuje neposredne investicije, transnacionalna podjetja, učbeniki mednarodne ekonomije.

Uvod

»Slovenija je majhna država, zato ne more vplivati na mednarodne odnose«, je poved, ki jo lahko pogosto slišimo iz ust državljanov Slovenije, tako v zasebnem pogovoru kot v javnosti. Vendar majhnost ne pomeni nujno majhnega vpliva na dogajanja. Vplivanje na odločitve v Evropski uniji (na primer), ni odvisno samo od velikosti oz. (morda bolje) tradicionalno opredeljene moči države, ampak tudi od zavzetosti, organiziranosti, osredotočenosti, sposobnosti prepričevanja, zavezništev in končno ugleda, ki ga država ima oziroma si ga dnevno ustvarja. Zadnja dejanja predsednika države kažejo na to, da ima tudi majhna država lahko ambicije in možnosti poseči v dogajanja v svetu.

Problem ni v tem, da je Slovenija majhna država oz. da je država, ki nima (klasično pojmovane) moči v mednarodni skupnosti¹, ampak to, da večina

* Boštjan Udovič, asistent na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Dr. Marjan Svetličič, redni profesor na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

¹ Realistična šola mednarodnih odnosov poudarja, da je za uravnavanje mednarodnih odnosov ključna neposredna moč, ki jo vršimo z neposrednim pritiskom na drugo stran. Tako Arnold Wolfers (v Simonti, 1995: 11) ugotavlja, da je moč sposobnost, da prisilimo druge, da storijo tisto, kar hočemo, in ne tistega, česar nečemo. Podobno ugotavlja tudi Spykman (ibid.), ko pravi, da je

Slovencev majhnost razume kot slabost. To vnaprej razorožuje pri doseganju interesov Slovenije in njenih prebivalcev ter utrjuje prepričanje, da je poznavanje zakonitosti delovanja »majhnih« držav v mednarodni skupnosti in v mednarodni ekonomiji šibko.

Z namenom prispevati k razbijanju takšnih stereotipnih predstav o vlogi majhnih držav, želiva v tem članku analizirati nekatere prednosti in slabosti majhnosti držav in ugotoviti ali podcenjevanje pomena majhnih držav v učbenikih mednarodne ekonomije prispeva k podcenjevanju vloge majhnih držav na sploh. Izhodišče pri tem je pregovor: »Kar se Janezek nauči, to Janezek zna«, pa tudi Krugmanova ugotovitev, da je poglobljena naloga profesorjev razkrinkavati zmote in neumnosti, ki tako pogosto krožijo v javnosti (glej Krugman, 1993) in ki lahko pomembno sooblikujejo javno mnenje.² Pred tem pa je, zaradi pogostih zablod, potrebno razjasniti definicijo majhnosti držav.

Članek je razdeljen na tri dele. Prvi del definira majhno državo in razgrinja temeljne dileme definicije, drugi del obsega pregled obravnavanja majhnih držav v teorijah mednarodne menjave,³ tretji pa analizira, kako so nova znanja mednarodne ekonomije prodrli v učbenike mednarodne ekonomije, da bi s tem prispevala k rahljanju zablod in širjenju sodobnih spoznanj.

Definicije majhne države

Preden se lotimo obravnave majhne države v okviru (novih) teorij mednarodne menjave, je potrebno majhno državo definirati, kajti ne obstaja enoznačnost razumevanja pojma majhnosti.⁴ Pri definiranju pojma majhna

moč sposobnost, da se usmeri človeka v zeleno smer s pomočjo prepričevanja, nakupa, zamenjave ali pritiska. Za neoklasične realiste je moč hkrati cilj in sredstvo. Osrednji akter neoklasičnega realizma je država; njeno moč (po Morgenthau, 1948/1995: 207–255) določajo naslednji dejavniki: geografski dejavnik, naravna bogastva, industrijska zmogljivost, vojaška pripravljenost, prebivalstvo, nacionalni značaj, nacionalna morala in kvaliteta vlade.

² Na primer, v članku »Bo Microsoft vsak dan ob 2 milijona dolarjev?« (Delo, 31. 3. 2006) se govori o evropski komisarki za konkurenčnost namesto za konkurenco in o tem, da je Microsoft kršil pravila konkurenčnosti ne pa konkurence. To so ključne napake, ker če bi bila komisarska za konkurenčnost, bi morala skrbeti za to, da Microsoft izboljšuje svoj položaj, tudi s krepitvijo svojega monopolnega položaja. Dejansko pa mora komisarka skrbeti za konkurenco in preprečevati izrabo prevladujočega položaja Microsofta. Podoben nesmisel lahko najdemo v prevodu Chomskyjeve knjige *Ljudje pred profitom*, kjer je v slovenščini zapisano Mednarodno sodišče za pravičnost (1999/2005: 86) namesto, da bi pisalo pravilno Meddržavno sodišče (International Court of Justice), ali pa prevod govori o ustavnem sodišču (1999/2005: 79) Anglije (High Court), čeprav bi se moralo vedeti, kako je z angleško ustavo. Še en nesmisel se je pripetil v oddaji Zrcalo tedna (30. 7. 2006) pri prevajanju nagovora ameriškega predsednika Georgea Busha, ko je dejal, da se bo v zvezi s krizo na Bližnjem vzhodu Varnostni svet sestal in odločal skladno s VII. poglavjem Ustanovne listine OZN (UL OZN). Prevajalec je prevedel, da bo Varnostni svet odločal na podlagi 7. člena UL OZN (ta člen govori o organih OZN).

³ Pojma mednarodna trgovina in mednarodna menjava razumeva kot sopomenki.

⁴ V slovenščini obstaja še ena nejasnost glede pojma *small*. Nekateri ga prevajajo kot majhen,

država imata težave tako politološka kot ekonomska znanost, saj je definirati moč, ki jo ima določen subjekt v mednarodnih (ekonomskih) odnosih in posredno velikost tega subjekta, zelo težavno tako teoretično kot empirično. Šabič (2002: 3) ugotavlja, da bi si »malo znanstvenikov, če sploh kdo, drznilo trditi, da obstaja obče sprejeta definicija majhne države«. Izhajajoč iz kriterijev državnosti je država tista celota, ki vsebuje naslednje elemente: državni teritorij (ozemlje), prebivalstvo in organizirano politično oblast (suverenost)⁵ (Degan, 2000: 227–230).

Velikost/moč⁶ države ne določa samo en dejavnik, ampak več medsebojno povezanih dejavnikov (geografski, demografski, ideološki, tehnološki idr.).

Izhajajoč iz mrežnega pristopa (gre za neposredne odnose med različnimi dejavniki) opredelitve velikosti/moči dejavnikov lahko ugotovimo, da postane v *določenem trenutku* definicija pojma majhna država nemogoča, saj je nemogoče vse države zreducirati na en skupni imenovalac. Neka država, ki je na nekem 'področju' majhna, je lahko na drugem (zelo) velika.

Če pogledamo tabelo 1, bi težko rekli, katera država je velika in katera majhna. Če vzamemo BDP *na prebivalca* kot ključni kazalec, potem je Kitajska vsekakor majhna država, kar je po drugih kriterijih velik nesmisel. Če pa upoštevamo število prebivalcev, je Švica majhna država, medtem ko je Kitajska velika, ZDA in Japonska pa sta med temi državami nekje vmes.⁷ Zato je nujno definirati kriterije majhnosti.

drugi kot mali. Slovar slovenskega knjižnega jezika o pridevniku majhen pravi, da je 'majhen' tisti, »ki dosega nizko stopnjo« (SSKJ, 1975 (II. del): 669–670); 'mali' pa je določna oblika od majhen; mali narodi. V naši razpravi bomo uporabljali pojem majhna država, ker gre za nedoločno obliko uporabljanja izraza. Namreč govorimo o državah nasploh, ki imajo določene značilnosti majhnosti. Za uporabo pojma mala država prim. Glas, 2003, Bojinović, 2004.

⁵ Formalno pravno (de iure) velja za vse države 'suverena enakost', dejansko (de facto) pa lahko vidimo velike razlike v 'enakosti' (veto v OZN, tehtano glasovanje v IMF, glasovanje v EU itd.).

⁶ Problematika definicije velikosti/majhnosti države dejansko pomeni opredelitev velikosti/majhnosti moči države v mednarodni skupnosti. Strangeva (1995: 29–35) loči dve vrsti moči, in sicer RELACIJSKO in STRUKTURNO. Relacijska moč je moč, ki jo ima subjekt A, da vpliva (prisili) subjekt B, da stori nekaj, česar sam (prostovoljno) ne bi storil. Strukturna moč pa je moč, ki se jo uporablja bolj »posredno«, kar pomeni, da ne gre za neposredno prisilo, ampak za oblikovanje okvirov delovanja, načel in norm, v katerih se odvijajo odnosi med državami (npr. mednarodno pravo, mednarodne organizacije, mednarodni forumi). Viri strukturne moči so: vojaški, proizvodni, finančni in znanje, nadzor, ideje.

⁷ Dejstvo je, da ti državi nista nekje vmes, ampak sta veliki državi. S tem poskuša dokazati, da so kriteriji opredelitve zelo pomembni in lahko vodijo do nesmislov. Več o srednje velikih državah, ki so v tej razpravi zavestno opuščene, glej v Sabina Kajnič (2001) *Srednje velike države v Evropi: iskanje paradigme na primeru Poljske in Španije*. Diplomsko delo, FDU.

Tabela 1: Katera država je majhna/velika?

DRŽAVA	BDP NA PREBIVALCA	VELIKOST OZEMLJA	ŠTEVILO PREBIVALCEV	PRESTIŽ DRŽAVE ⁸
ŠVICA ZDRUŽENE DRŽAVE	\$ 35.000	41.290 km ²	7,5 milijonov	1
AMERIKE (ZDA)	\$ 41.800	9.631.418 km ²	295,7 milijonov	2
Japonska	\$ 30.400	377.835 km ²	127,4 milijonov	3
Kitajska	\$ 6.200	9.596.960 km ²	1,306 milijarde	4

Vir: Prirejeno po Cia Factbook.

[Dostopno na: <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/> (4. 2. 2006)].

Ekonomska in politološka znanost tako kriterije za določanje velikosti države delita na kvantitativne in kvalitativne. Tudi Damijan (1995: 37–40) pri razvrstitvi kriterijev uporablja to delitev.

Tabela 2: Kriteriji določanja 'velikosti' države

KVALITATIVNI	KVANTITATIVNI
PRESTIŽ DRŽAVE ⁹	GEOGRAFSKA VELIKOST ¹⁰ (celotna površina)
IMAGINARNA VELIKOST ¹¹	DEMOGRAFSKA VELIKOST (prebivalstvo)
KRITERIJ INTEGRACIJSKIH IN DEZINTEGRACIJSKIH TEŽENJ	KOMBINACIJA DEMOGRAFSKE IN GEOGRAFSKE VELIKOSTI ¹²
KRITERIJ ODVISNOSTI ¹³	VELIKOST TRGA ¹⁴
KRITERIJ DEJANSKE SAMOSTOJNOSTI DRŽAVE	VELIKOST PROIZVODNIH KAPACITET
SEKTORSKI VPLIV	KUPNA MOČ DRŽAVE ¹⁵
OGROŽANJE S STRANI VELIKE DRŽAVE ¹⁶	BDP na prebivalca (<i>BDP p. c.</i>)
	VIŠINA KVOTE V MEDNARODNEM DENARNEM SKLADU (MDS) ¹⁷
	DELEŽ V SVETOVNI TRGOVINI
	BRUTO DOMAČI PROIZVOD ¹⁸
	KOMBINACIJA GEOGRAFSKE, DEMOGRAFSKE IN EKONOMSKE VELIKOSTI

Vir: Prirejeno in dopolnjeno na osnovi Damijan, 1995: 37–41.

⁸ Subjektivna ocena avtorjev, izpeljana na podlagi tabele *Power resources of major countries* (Jackson in Sorensen, 1999: 195).

⁹ Gre za sposobnost vplivanja na mednarodne in meddržavne odnose. Leduc in Weiller (v Robinson, 1960: 218) poudarjata, da je majhna država tista, ki se ne more upreti zunanjim vplivom in ki mora sprejeti tako slabe kot dobre učinke, velika država pa je po njenem mnenju tista, ki ima dovolj mero avtonomije, da lahko samostojno odloča o lastni ekonomski politiki in ki lahko maksimizira lastno stabilnost, tudi ob velikih spremembah.

¹⁰ Tako že Alfred Marshall (v Damijan, 1995: 41) zaključí, da bodo geografsko manjše države tudi manj obdarjene z naravnimi viri kot geografsko večje države. To naj bi vodilo do specializacije in izvoza omejene količine proizvodov, za katere imajo na voljo naravne vire. Več v Marcy v Robinson, 1960: 266.

Kvalitativni kriteriji

Kriterij psihologije in prestiža države se nanaša na to, kako na državo gledajo drugi oz. kakšna je njena samopodoba (self-perception, self-interpretation).¹⁹ Švico, kljub različnim 'aferam' v zadnjih letih, večina prebivalstva Evrope dojema kot stabilno, dobro razvito državo z jasnimi cilji (ohranjanje lastne nevtralnosti). Na ta kriterij se veže kriterij imaginarne velikosti, ki govori o razliki med dejansko velikostjo države in namišljeno (imaginarno) velikostjo iste države. Država se lahko obnaša kot, da je »večja kot je v realnosti«.²⁰

Podobno je s kriterijem dejanske samostojnosti države – država je lahko npr. ekonomsko zelo samostojna, politično pa se vedno navezuje na druge in sprejema odločitve skladno s pričakovanji drugih držav. To počne Italija ves čas po koncu 2. svetovne vojne, saj svojo notranjo in zunanjo politiko oblikuje na podlagi pričakovanj Združenih držav Amerike; podobno lahko zasledimo tudi v odnosu Nemčija – Avstrija.

¹¹ Gre za vprašanje razlike med realno in imaginarno velikostjo oz. »kako velika država je« in »kako velika država misli, da je« (Baudin v Robinson, 1960: 336). Ta Baudinov pomislek se zdi utemeljen zlasti takrat, ko se določene države v mednarodni skupnosti obnašajo kot velike, dejansko pa so, po vseh kazalcih, majhne.

¹² Senjur (1993: 19) pojasnjuje, da je majhna država tista država, katere ozemlje se razteza od 10.000 km² do 100.000 km² in ima med 1 milijonom in 10 milijoni prebivalcev. Podobno ugotavlja tudi Marcy (v Robinson, 1960: 266), ko pravi, da je najbolj znan kriterij velikosti države površina, pomemben kriterij pa je tudi število prebivalcev.

¹³ Triffin (v Robinson, 1960: 394) ugotavlja, da so majhne države tiste, ki so bolj vključene v mednarodno menjavo (zunanjo trgovino), velike pa tiste, ki so relativno (op. a.) manj odvisne od zunanje trgovine in si same krojijo svojo usodo. Problem tega kriterija bi se pojavil v primeru Kube, ki bi *postala* velika država, saj je njena ekonomska politika relativno samostojna. Podobno ugotavlja tudi Marcy (v Robinson, 1960: 266), ko pravi, da bi lahko bil kriterij za določanje velikosti države kriterij odvisnosti od tujih trgov, ki bi vključeval tako izvoz kot uvoz.

¹⁴ Ta kriterij se navezuje na demografskega. Robinson (1960: XV) pravi, da velikost prebivalstva vpliva na velikost domačega trga (in posledično njegovo produktivnost). Velikost trga določa velikost gospodarstva, ki kaže na velikost države. Velikost države ni neposredno povezana s številom prebivalstva, ampak je neposredno povezana s produktivnostjo, ta pa s številom prebivalstva.

¹⁵ Damijan (1995: 46) poudarja, da je kupna moč države dejansko njen bruto domači proizvod oz. BDP izražen v paritetah kupne moči.

¹⁶ Rothstein (v Vobovnik, 1997: 10) trdi, da so majhne države tiste, ki so dejansko ali potencialno ogrožene s strani velikih držav. In nadaljuje, da mora biti država, ki je označena kot majhna (op. a.), spoznana s strani drugih držav kot nezmožna, da si sama zagotavlja varnost.

¹⁷ Baudin (v Robinson, 1960: 387) poudarja (izhajajoč iz razprave Tarshis, Leduc in Weiller), da bi bila lahko velikost države določena s koeficienti, kot so določene kvote v MDS in v Svetovni banki za obnovo in razvoj.

¹⁸ Damijan (1993: 514) meni, da je BDP najbolj izraziti ekonomski kriterij, saj izraža dejansko ekonomsko moč države, s tem pa tudi določa njeno politično in pogajalsko moč v mednarodni politični in gospodarski ureditvi. Več o problematiki te Damijanove trditve *prim.* Udovič, 2004.

¹⁹ Več o tem v Brglez in Šabič, 2002.

²⁰ Glej tudi opombo 10.

Kazalec sektorskega vpliva je uvedel Keohane (1969).²¹ Bistvo tega kazalca je, da je majhnost države določena skozi sposobnost vpliva na posamezne zadeve (sektorje) v mednarodnem sistemu. Gre torej za to, da se določi stopnja vpliva, ki ga ima država v določenem sektorju (finančni sektor, vojaški, kmetijski ipd.) (Brglez in Šabič, 2002).

Podobno kot Keohane tudi Baillieva ugotavlja (1998: 205–208), da za majhno državo ni ključno, da obvlada vsa področja, saj lahko njena moč izhaja iz sposobnosti kakovostne organizacije in uspešnosti na določenem področju. Država, ki je »specialist« na določenem področju, ima na tem področju veliko moč, ki se potem odseva tudi na drugih področjih. Kot pravi Baillieva »ni pomembno imeti vire, ampak imeti vpliv na vire, ki služijo tvojim potrebam in ciljem« (Baillie, 1998: 206).

Brglez (2002a) ugotavlja, da država ustreza kriteriju majhnosti, če:

1. jo subjekti v mednarodnih odnosih razumejo kot majhno,
2. se razumevanje njene majhnosti s strani drugih odraža v obnašanju elit in prebivalcev te države (samoizpolnjujoča se napoved).

Ni pa nujno, kot trdi Brglez, da majhna država vstopa v neenakopravne odnose z drugimi državami.

Velikost države je večinoma resda pogojena z danimi dejavniki (proizvodni dejavniki, ozemlje, prebivalstvo idr.), toda pomemben del velikosti/moči določa značaj državne zunanje (kot notranje) politike in tudi odnos prebivalstva do lastne države oz. njena samopodoba oziroma njena podoba v očeh drugih držav.

Kvantitativni kriteriji

Kvalitativni kriteriji velikosti države so očitno zelo neoprijemljivi in spremenljivi, saj so odvisni od subjektivne presoje. Ekonomisti so zato izoblikovali različne kvantitativne kriterije. Najstarejši in najbolj uporabljan kriterij za določanje velikosti države je gotovo geografski kriterij (površina). Tako je že Smith (1776/1952: 19) ugotavljal, da je delitev dela omejena z velikostjo domačega trga. Površina, kot kriterij za določanje velikosti države, je bila sporna tudi za MacGregorja²², Lloydja²³ in Damijana²⁴ (Damijan, 1995).

²¹ Damijan (1995) ga v svoji klasifikaciji ne omenja.

²² Poudarja, da kriterij celotne površine ni ustrezen, saj celotna površina ni primerna za proizvodnjo, torej bi morali gledati površino le kot »produktivno«, kar pomeni, da bi iz celotne površine izvzeli gorovja, vode, puščave ipd. (Damijan, 1995).

²³ Ugotavlja, da geografski kriterij ignorira človeške vire in prisotnost sposobnosti za izkoriščanje naravnih virov, ki so dejansko največjega pomena (Lloyd v Damijan, 1995: 42).

²⁴ Dokazuje (1995: 42), da ni mogoče najti statistično značilne povezave med geografsko velikostjo in gospodarsko razvitostjo ali drugimi ekonomskimi rezultati neke države. Korelacijski koeficient (r) namreč znaša (le) 0.089.

²⁵ Na podlagi Damijanove razvrstitve velikosti držav po površini (1993, 1995), v Evropi sploh ne bi »imeli« velikih držav.

Čeprav ima geografski kriterij številne pomanjkljivosti,²⁵ ga ne moremo popolnoma zavreči. Pomanjkljivosti lahko zmanjšamo, če ta kriterij kombiniramo z drugimi kriteriji, npr. z demografskim. Ta je gotovo najbolj uporabljano merilo za merjenje velikosti države, vendar tudi ta ni 'brez napak'. Običajno se ta kriterij pojavlja v obliki 'absolutnega števila prebivalcev' (vseh prebivalcev v državi), čeprav bi bilo boljše upoštevati število 'aktivnega prebivalstva' (Lloyd) ali pa 'delež visoko izobražene in visoko kvalificirane delovne sile' (Damijan).²⁶

Žal so meje in razredi določanja velikosti države tudi tu arbitrarni. Različni avtorji so različno definirali število prebivalstva, ki še določa majhno državo.

Tabela 3: Arbitrarne meje, ki določajo 'zgornjo' količino prebivalstva majhne države

AVTOR	ŠTEVILO PREBIVALSTVA (v milijonih)
Demas (1965)	5
Jalan (1982)	
Hughes (1984)	
Kuznets (1960)	10
Senjur (1991) ²⁷	
Streeten (1993)	
Robinson (1960) ²⁸	15
Chenery in Taylor (1968)	
Chenery in Syrquin (1975)	
Kohr (1977)	
Salvatore (1983)	16

Vir: Dizdarevič-Vlahinič, 1997: 229, Damijan, 1995: 43–44, Svetličič et al., 2001: 73.

²⁶ Robinson (1960: xv) pravi, da je število prebivalcev lahko že kazalnik velikosti domačega trga in implicitno vključuje produktivnost, s tem pa že uteleša določene posledice velikosti države. Iz tega lahko izluščimo misel, da je velikost države pogojena s produktivnostjo, slednja pa s številom prebivalstva. Velikost države torej ni neposredno povezana s številom prebivalstva, ampak je neposredno povezana s produktivnostjo (tj. ekonomskim kriterijem), ta pa s številom prebivalstva. Med demografskim in ekonomskim kriterijem namreč obstaja povezava v tem, da je za dano število prebivalcev oz. za dano število delovne sile, velikost BDP določena z njihovo povprečno produktivnostjo dela. V tem smislu je vsebinsko ustrezno uporabljati absolutno število prebivalcev kot merilo velikosti domačega trga le v primeru, ko analiziramo države podobne stopnje razvitosti (Lloyd v Damijan, 1996: 65).

²⁷ Senjur postavlja milijon prebivalcev kot mejo za t. i. *mini državo* (prim. Senjur, 1993: 19), podobno mejo postavlja tudi Salvatore, ki državo z manj kot milijonom prebivalcev imenuje *ekstremno majhna država* (prim. Svetličič et al., 2001: 72).

²⁸ Marsan (v Robinson, 1960: 151–152) je istega leta Italijo, ki je takrat imela 48 milijonov prebivalcev, označil kot državo z majhnim trgov, in sicer zaradi njene relativno zelo nizke razvitosti (40–60 % nižji BDP na prebivalca (BDP p. c.) kot v primerljivih državah po številu prebivalstva).

V preučevanju velikosti držav se največkrat uporablja meja 10 milijonov prebivalcev kot število, ki še določa majhno državo. Ključni očitke demografskemu kriteriju je njegova nesposobnost, da bi odražal ekonomsko moč države.

Zaradi pomanjkljivosti tega kriterija (ki je uporaben le takrat, ko merimo države na podobni stopnji razvitosti) so nastali t. i. ekonomski kriteriji. Tudi pri določanju, kateri ekonomski kriterij bi bil primeren za določanje velikosti države, ni soglasja. Damijan je ugotovil, da je:

- BDP *na prebivalca* (BDP *p. c.*) za določanje velikosti države marsikdaj nesmiseln, saj določeno državo, ki je dejansko zelo velika in močna označi, zaradi majhnega BDP na prebivalca, kot majhno (prim. Kitajska) ali veliko (Švica);
- delež zunanje trgovine v BDP pogojen z razmerami v svetovni ekonomiji – posledično je lahko med državami neprimerljiv. Zgodi se lahko, da je avtarikična država (kot je bila npr. Kitajska, op. a.) označena kot majhna, medtem ko je odprta država (npr. Luksemburg) označena kot velika država;
- kvota v MDS tisti kazalec, ki bi ustrezal določanju velikosti, vendar se zaradi pomislekov ekonomistov ni uveljavil (prim. Damijan, 1996).

Damijan je (zgledujoč se po Jalanu) izdelal lasten kombiniran kriterij (imenuje ga Agregirana velikost države – AVD), s katerim skuša odpravljati pomanjkljivosti enorazsežnostne analize velikosti države. Kriterij upošteva 3 spremenljivke, in sicer:

- delež površine posamezne države v skupni površini sveta (DP_i),
- delež v številu celotnega prebivalstva sveta ($DŠP_i$),
- delež v svetovnem bruto domačem proizvodu (DDP_i).

Z uporabo treh uteži (1996: 70–72), skuša izraziti relativni prispevek posameznega kriterija k pojasnjevanju skupne variabilnosti gospodarske razvitosti države glede na njeno velikost.

Aplikacija tega kriterija na članice Evropske unije²⁹ (EU) pokaže, da se nekatere majhne države, zahvaljujoč deležu v celotnem BDP Evropske unije, pričakovano uvrščajo v drugo kategorijo (srednje velike, velike), kot bi pričakovali. Zlasti izstopa Nizozemska, ki je po velikosti (AVD) na šestem mestu, čeprav bi bila po površini na 19. mestu, podobno tudi Poljska s površino 312 tisoč km² in 38 milijoni prebivalcev postane »manjša« (srednjevelika) od Nizozemske, ki meri 41 tisoč km² in ima 16 milijonov prebivalcev, ter tudi Švedske, ki resda meri 450 tisoč km², a ima 'le' 9 milijonov prebivalcev.

Nobeden od predlaganih kazalnikov ni popoln, zato jih velja kombinirati glede na namen analize. Svetličič (2001: 8) ugotavlja, da obstaja pa 'tih konsenz' o določanju velikosti države z uporabo demografskega kazalca zaradi

²⁹ Za potrebe najine razprave sva Damijanov kriterij prilagodila na članice EU. Bralec si lahko izračune ogleda pri avtorjih.

njegove enostavnosti in uporabnosti (praktičnosti). Število prebivalstva, ki še določa majhno državo, je 10 milijonov prebivalcev. Seveda je ta meja zelo ohlapna in daje le orientacijo. Na Slovenskem je največkrat v uporabi Senjurjeva definicija majhne države, ki upošteva poleg demografskega kriterija (*1–10 milijonov prebivalcev*) še geografski (*od 10.000 km² do 100.000 km²*) (Senjur, 1993: 19).

V naši razpravi bomo ob uporabljanju pojma *majhna država* izhajali iz Senjurjeve definicije.

Tabela 4: Izračun 'velikosti' držav članic EU na osnovi Damijanovega kriterija (AVD)

MALTA	0,00054	}	M
CIPER	0,00169		A
ESTONIJA	0,00245		J
LUXEMBURG	0,00310		H
LATVIJA	0,00361		N
SLOVENIJA	0,00400		E
LITVA	0,00429		}
SLOVAŠKA	0,00629	R	
MADŽARSKA	0,01282	E	
ČEŠKA	0,01283	D	
IRSKA	0,01552	N	
PORTUGALSKA	0,01956	J	
DANSKA	0,02289	E	
GRČIJA	0,02342	V	
FINSKA	0,02737	E	
AVSTRIJA	0,03165	L	
BELGIJA	0,03554	I	
POLJSKA	0,04366	K	
ŠVEDSKA	0,04451	E	
NIZOZEMSKA	0,05457	}	
ŠPANIJA	0,10615		E
ITALIJA	0,14424		L
VELIKA BRITANIJA	0,16193		I
FRANCIJA	0,21070		K
NEMČIJA	0,29568	E	

Vir: Lasten izračun.

Majhne države v teorijah mednarodne menjave

Osnovno vprašanje je, ali klasične (merkanilizem, Smithov in Ricardov prispevek) in neoklasične teorije (Heckscher-Ohlinov prispevek, Samuelsonova in Vanekova dopolnitev) mednarodne menjave sploh obravnavajo majhne države.

V klasični teoriji mednarodne menjave je bila prednost, ki je ustvarjala osnovo za trgovanje, produktivnost (dela – kot edini proizvodni dejavnik). Merkantilisti (ekonomski realisti) dejansko niso razpravljali o tem, zakaj poteka mednarodna menjava med državami, ampak le o tem, da mora država čim več izvažati (in čim manj uvažati) in si tako pridobiti čim več premoženja kot izvora moči. To je svet »iger z ničelno vsoto« (zero sum game) oz. svet zmagovalcev in poražencev (eni dobivajo, drugi izgubljajo).

Smith in Ricardo pa sta ugotovila, da vse države z mednarodno menjavo dobivajo, da gre torej za igro s pozitivno vsoto. Smith je skušal tedanjo mednarodno menjavo razložiti z absolutnimi prednostmi,³⁰ Ricardo pa z uvedbo t. i. primerjalnih prednosti.³¹ Klasiki eksplicitno niso razlikovali med državami glede na njihovo velikost. To velja razumeti, saj majhnih držav, kot jih razumemo danes, takrat skoraj ni bilo. Evropa je bila sestavljena iz imperijev, velikih monarhij, ponekod so obstajale različne manjše državnice, ki niso bile del imperijev, a so bile z njimi v tesni zvezi (npr. Švica). Kljub temu lahko tudi v klasični teoriji najdemo temelje, ki omogočajo pojasnjevanje položaja majhne države v mednarodni ekonomiji, saj je že Marshall govoril o tem, da ima država z majhnim ozemljem omejene vire (Marshall v Damijan, 1995: 41).

Smith v okviru svoje teorije absolutnih prednosti sicer ne pojasnjuje položaja majhne države v mednarodni ekonomiji. Posredno pa teorija absolutnih prednosti napelje na sklep, da se majhna država težje vključuje v mednarodno menjavo, saj (zaradi majhnosti in omejenosti (trga)) težko dosega absolutne prednosti v proizvodnji določene dobrine. »Če nimaš absolutnih prednosti, ne moreš trgovati«, pravi Smith.

Po Ricardovem modelu lahko majhna država sodeluje v mednarodni menjavi, in sicer izvažata dobrino, v proizvodnji katere ima manjši zaostanek. Menjava je torej res koristna tudi za majhno državo, saj se lahko specializira v

³⁰ Ta model deluje na principu večje produktivnosti ene države v proizvodnji enega blaga (Salvatore, 2001). Torej, če sta državi bolj produktivni v izdelavi različnega blaga, bo med njima stekla mednarodna trgovina, ki bo koristna za obe. V ozadju Smithovega razmišljanja obstaja predpostavka *laissez-faire*, tj. prosto delovanje trga brez vmešavanja države.

³¹ Četudi je določena država bolj neproduktivna v proizvodnji obeh dobrin, obstaja še vedno možnost za menjavo v korist obeh. Določena država naj se torej specializira v proizvodnji in izvozu dobrine, kjer je njeno absolutno zaostajanje manjše. Uvažata pa naj dobrino, kjer je njeno absolutno zaostajanje večje (Salvatore, 2001: 35). Zasluga za to teorijo se običajno pripisuje Ricardu in Torrensu. Schumpeter (Schumpeter v Popović, 1987: 16) pravi, da je Torrens dal ime tej teoriji, Ricardo pa je to teorijo razdelal in jo uveljavil. Nekateri avtorji imenujejo ta model Ricardo-Torrens-Millov model (prim. Borkakoti, 1998).

proizvodnji dobrine, kjer ima primerjalno prednost in le-to izvažata. Specializacija je torej vir primerjalnih prednosti majhnih držav. Velike države tega »privilegija« ne morejo uživati.

V 20. stoletju je Nicholson (Dizdarevič-Vlahinič, 1997: 229–230) prvi postavil tezo o neenaki delitvi koristi med državami zaradi različne velikosti držav, ki med seboj trgujejo. Graham pa je uvedel element velikosti države kot ključni element v svojem modelu mednarodne trgovine.³²

Skoraj dobrih 100 let so mednarodno menjavo pojasnjevali s pomočjo Ricardovega modela, v začetku 20. stoletja pa se je svetovna ekonomija tako spremenila, da Ricardov model ni več zadostoval za pojasnjevanje mednarodne menjave. Nastala je t. i. teorija obdarjenosti z dejavniki (neoklasična teorija), ki sta jo utemeljila Heckscher in Ohlin.³³ Slednja tudi ne govori v prid majhnim državam, saj te, zaradi geografske in demografske omejenosti, ne morejo biti tako obdarjene s proizvodnimi dejavniki kot velike države.

Heckscher-Ohlinov model (v nadaljevanju model HO) izhaja iz premise, da bo država izvažala tisto dobrino, ki jo proizvaja s proizvodnim dejavnikom, ki ga ima v izobilju, in uvažala tisto dobrino, ki je proizvedena z redko dostopnim proizvodnim dejavnikom.³⁴ Teorija HOS ne obravnava majhnih držav, saj slednje nimajo velikih potencialov sodelovanja v mednarodni menjavi, zaradi redke obdarjenosti s proizvodnimi dejavniki. Edino Stolper-Samuelsonov model se delno loteva analize položaja majhne države v mednarodni menjavi. Slednji vedno velja za majhne države.

Klasična in neoklasična teorija nista uspeli slediti toku časa in zaznati spremembe v mednarodnih (ekonomskih) odnosih v začetku 20. stoletja. Po

³² Graham majhno državo razume kot državo z majhno kupno in proizvodno močjo. Izhajajoč iz modela 2×2 Graham razloži, da bo majhna država imela večjo korist od mednarodne menjave zato, ker bo večja država potrebovala več proizvoda, ki ga proizvaja majhna država, in ga bo slednja lahko tudi več izvozila. Graham nato zaključuje, da je prednost majhne države v tem, da se lahko specializira v majhnem številu proizvodov, v katerih ima primerjalne prednosti (Ricardov model), večja pač tega ne more (op. a.). To prednost Graham postavlja kot osnovni razlog, zaradi katerega ima majhna država večjo korist od mednarodne menjave.

³³ Eli Heckscher je napisal članek, ki daje temelje neoklasični teoriji leta 1919, Bertil Ohlin (Heckscherjev učenec in poznejši predavatelj v Stockholmu) pa je Heckscherjevo razmišljanje dopolnil in razvil leta 1933. Heckscherjevo delo je, ker je bilo v švedščini, dolga leta ostalo neznano. Teorija, ki jo je ustvaril, je dobila širši odmev šele z Ohlinovim pisanjem v angleščini. Moralni nauk za majhne narode je, če želiš uspeti s svojimi idejami in prodreti, jih moraš predstaviti v jeziku, ki je v stroki *lingua franca*. *Oportunitetni strošek* objave v majhnem švedskem jeziku je bil 24 letni zastanek prodora teorije obdarjenosti z dejavniki kot novosti v teoriji mednarodne menjave. Pa še Nobelova nagrada, ki jo je leta 1977 dobil Ohlin (skupaj z J. Meadom) za njun nestorski prispevek k teoriji mednarodne menjave in mednarodnih tokov kapitala, bi verjetno že prej pripadla Heckscherju.

Neoklasična teorija ne začne svojega razvoja z modelom HO, saj ima že dolgo zgodovino, začeni z deli J. S. Milla, A. Marshala. Teorija HO je neoklasična v pogledu razlikovanja s klasičnim (Ricardo-Torrensovimi modelom), ker sprejema teze neoklasične teorije (Mill, Marshal) in uporablja neoklasično metodologijo (Gandolfo, 1998: 4).

³⁴ Teorijo HO sta dopolnila Paul Samuelson in Wolfgang Stolper leta 1941. Zato se običajno govori o HOS teoriji.

1. svetovni vojni je nastalo več manjših držav, ki so aktivno sodelovale v novi svetovni ureditvi, pa majhnost vseeno ni dobila domovinske pravice v teorijah mednarodne menjave. Spremenjena struktura trga (odmik od popolne konkurence), porast znotrajpanožne trgovine (intra industry trade) in sočasno zmanjševanje medpanožne trgovine, nastanek in razmah transnacionalnih podjetij (TNP) in tujih neposrednih investicij (TNI), proizvodna diferenciacija, kustomizacija in druge spremembe, ki so se zgodile v času pospešene industrializacije, so vodile do nastanka novih teorij mednarodne menjave, kajti klasična in neoklasična teorija nista mogli pojasniti spremenjene strukture mednarodne menjave. Oče novih teorij mednarodne menjave je Paul Krugman, ki je v svojem članku »*Increasing returns, monopolistic competition and international trade*« leta 1979 postavil temelje novim teorijam mednarodne menjave.

Majhna država v novih teorijah mednarodne menjave

Novе teorije mednarodne menjave³⁵ opuščajo predpostavko popolne konkurence in jo nadomeščajo z monopolistično (dejansko oligopolno) konkurenco, uvajajo ekonomije obsega (*economies of scale*) in sinergij (*economies of scope*)³⁶ ter obravnavajo nastanek in razvoj transnacionalnih podjetij. Te teorije še vedno izhajajo iz modela 2 x 2, razlikujejo pa se pri obravnavani količini proizvodnih dejavnikov ter tudi v količini dobrin, ki jih države proizvajajo. Države so še vedno temeljni akterji mednarodnih ekonomskih odnosov.

Tabela 4: Značilnosti 'novih' modelov mednarodne menjave

TEORETSKI MODEL	PROIZVODNI DEJAVNIK	ŠTEVILO RAZLIČNIH PROIZVODOV
KRUGMANOV MODEL	EN SAM-DELO (L)	Ena dobrina, veliko različic – proizvedenih v obeh državah.
LANCASTERJEV MODEL	EN SAM-DELO (L)	Dve dobrini, ena je diferencirana, druga homogena.
PANAGARIYEV MODEL	EN SAM-DELO (L)	Dve homogeni dobrini, ena proizvajana pri naraščajočih donosih, druga pri padajočih.
MARKUSENOV MODEL	DVA-KAPITAL (K) in DELO (L) (omenja kot možnost)	Dve dobrini, ena je proizvajana v monopolni tržni strukturi, druga v popolno konkurenčni.

³⁵ V pričujoči razpravi govorimo o novih teorijah mednarodne menjave (prim. tudi Černoša, 2003; Gandolfo, 1998 in Svetličič, 1996), nekateri drugi avtorji pa iste teorije poimenujejo kot alternativne teorije (prim. Damijan, 1998; Kumar, 1999; Pugel in Lindert, 2000).

³⁶ Najtočneje bi bilo ekonomije skupne proizvodnje in razdelitve, toda takšna opredelitev bi bila nepraktična.

ETHIEROV MODEL	DVA-KAPITAL (K) in DELO (L)	Dve dobrini, homogena dobrina je proizvajana pri konstantnih donosih; diferenciran pa pri naraščajočih donosih.
EATON-KIERZKOWSKYJEV MODEL	EN SAM-DELO (L)	Dve dobrini, homogena dobrina je proizvajana pri konstantnih donosih in v popolno konkurenčni tržni strukturi; diferencirana pa je proizvajana pri naraščajočih donosih.

Vir: lasten prikaz.

Teorije redko obravnavajo položaj majhne države v mednarodnih ekonomskih odnosih. Le nekateri modeli obravnavajo države različne velikosti – če malo poenostavimo, lahko rečemo, da je ena izmed njih gotovo manjša.³⁷

Tabela 5: Položaj majhne države po mednarodni menjavi

TEORETSKI MODEL	MAJHNA DRŽAVA JE PO MENJAVI NA:	RAZLOG
KRUGMANOV MODEL	BOLJŠEM	Večja izbira različic, kot če sta državi enako veliki. Potrošnik je bolj zadovoljen.
LANCASTERJEV MODEL	BOLJŠEM	Po trgovanju se majhni državi povečajo dohodki na prebivalca in posledično ima majhna država višje dobičke in večjo blaginjo.
PANAGARIYEV MODEL	SLABŠEM	Majhna država je prisiljena v specializacijo v panogi s padajočimi donosi.
MARKUSENOV MODEL	BOLJŠEM	V pogojih konstantnih donosov bo velika država ³⁸ uvažala monopolno proizvedeno blago in bo na slabšem, v primeru naraščajočih donosov pa bo velika država imela primerjalno prednost v proizvodnji in izvozu monopolnega blaga.
ETHIEROV MODEL	BOLJŠEM	Trgovina bo koristna za obe državi zaradi večje količine končnega izdelka.
EATON-KIERZKOWSKYJEV MODEL	1. BOLJŠEM 2. SLABŠEM	1. Povečanje števila različic za zadovoljevanje trga v majhni državi. 2. Če imamo samo eno oligopolno podjetje, ima koristi od tega le država, kjer to deluje. Ker to podjetje deluje ob ekonomijah obsega, je korist večja zlasti za potrošnike iz večje države, saj kupujejo pri nižjih cenah.

Vir: lasten prikaz.

³⁷ Krugman (1979) ne govori o majhni državi, Lancaster (1979), Markusen (1981), Panagarija (1981), Ethier (1982) in Eaton-Kierzowski (1984) govorijo o državah, ki se razlikujejo v velikosti.

³⁸ Majhna država v tem primeru eksplicitno ni omenjena.

Na podlagi zgornje analize lahko ugotovimo, da majhna država, čeprav ni posebej obravnavana v novih teorijah mednarodne menjave, z mednarodno menjavo v večini primerov pridobiva. To spoznanje je za majhne države pomembno, saj lahko v pogojih vse večje globalizacije uživajo prednosti majhnosti, saj so lahko, zaradi svoje majhnosti, bolj vpete v mednarodne odnose in posledično tudi več pridobivajo kot velike. Majhne države so veliko bolj prilagodljive, kar je, v času vse večjih nestabilnosti v mednarodnih odnosih, prednost. Majhna država mora, če želi uspeti, izkoriščati prednosti liberalizacije svetovnega trga in pravočasno izkoriščati možnosti, ki so ji dane. Warner in Sachs (1995: 35) tako ugotavljata, da so odprte države v obdobju 1970–1989 dosegale boljše rezultate od zaprtih na treh področjih: (1) ekonomska rast, (2) izogibanje makroekonomskim krizam in (3) strukturne spremembe. Podobno trdita Silvestriadou in Balasubramanyam (2000), ko ugotavljata, da države, ki zasledujejo strategijo pospeševanja izvoza, hitreje konvergirajo (1,9 % letno) kot države, ki zasledujejo uvozno substitutivno strategijo (0,9 % letno). Danes, ko je gibalno razvoja tehnologija, ki je draga in majhnim težko dostopna, je za majhno državo prostostrelstvo³⁹ priložnost, ki je ne velja izgubiti.

Majhne države lahko dosežejo konkurenčnost v mednarodni menjavi tudi tako, da masovno proizvodnjo nadomestijo z vlaganji v proizvodni proces (vitka proizvodnja v kombinaciji s proizvodnjo 'ob potrebi'⁴⁰), ki posledično postane potrošniku prijaznejša (kustomizacija). Majhna država lahko postane konkurenčna (*velika*), če snuje zaveznitva in povezave ter tako dosega cenovno prednost. S tem ko nove teorije mednarodne menjave zapuščajo popolno atomistično konkurenco, pridobivajo pomen tuje neposredne investicije (TNI), ki v pogojih popolne konkurence ne bi mogle obstajati. Na ta način »vstopijo« v teorijo transnacionalna podjetja (TNP), kar je le logični odsev velikih premikov v svetovnem gospodarstvu. V obdobju od 1970–2000 so TNI rase (z vmesnimi padci) po štirikrat višji stopnji kot svetovna trgovina in sedemkrat višji stopnji kot svetovna proizvodnja (Barba-Navaretti in Venables, 2004: 4).

Spremenjeni pogoji, ko ekonomije obsega postanejo pglavitno gibalno mednarodne menjave, pa na prvi pogled niso nič kaj obetavni za majhne države. Le-te v pogojih majhnega nacionalnega trga namreč težko dosejajo ekonomije obsega in sinergij. Vendar pa je danes, v času liberalizacije mednarodne menjave, nacionalni trg vse manjša omejitev, saj postaja vse pomembnejši dostop do svetovnega trga (Becker, 1991: 8). Obenem lahko majhne države ekonomije obsega dosejajo (ustvarjajo) tudi z internacionalizacijo svojih podjetij. Majhna država je lahko, če ustvarja primerno gospo-

³⁹ Nekateri avtorji prostostrelstvo (free rider) prevajajo kot zastojkarstvo.

⁴⁰ Gre za t. i. proizvodnjo 'just in time' (JIT). Takšna proizvodnja je določena s pogoji takojšnjih dobav, potrebnih za nemoteno proizvodnjo.

darsko klimo, generator lastnih TNP, saj ta z izhodno internacionalizacijo kompenzirajo nezmožnosti doseganja ekonomij obsega in sinergij v okviru domačega trga. V pogojih globalizacije postaja multinacionalnost, sposobnost globalnega črpanja, prodaje in kombiniranja proizvodnih dejavnikov sama po sebi predpogoj učinkovitosti konkurenčnih prednosti (več v Jaklič in Svetličič, 2005). Tega se morajo pospešeno lotevati tudi majhna in srednje velika podjetja (Svetličič, 2006).

Nove teorije mednarodne menjave in majhne države v učbenikih mednarodne ekonomije.

Racionalna predpostavka krepitve konkurenčnih prednosti podjetij in držav na temelju sodobnih spoznanj, izhajajočih iz spremenjenih pogojev v globalnem gospodarstvu je, da se morajo ta spoznanja najprej uveljaviti v učbenikih mednarodne ekonomije. Na takšni osnovi lahko strokovnjaki v podjetjih in državi uspešno črpajo znanje za krepitev konkurenčnih prednosti v sodobnih, hitro se spreminjajočih pogojih. Zato velja ugotoviti, ali so nove teorije in koncepti, ki se skladajo z novimi teorijami mednarodne menjave, dovolj akademsko uveljavljeni, da so že vključeni v učbenike mednarodne ekonomije.

Predpostavlja se, da bi morala biti ključna znanja, ki so pomembna za razumevanje določenih pojavov, sestavni del (osnovnih) učbenikov, ki naj bi, poleg osnovnega znanja o materiji, dajali tudi napotke za njihovo uporabo. Zato naj bi bile majhne države in nove teorije mednarodne menjave obravnavane v učbenikih mednarodne ekonomije.

Pri analizi sva zaobjela triintrideset učbenikov mednarodne ekonomije, ki so bili izdani od leta 1979 (letnica izbora je namenska, saj je istega leta izšel tudi Krugmanov članek, ki je temelj novih teorij mednarodne menjave) do leta 2002 (zadnji izdan dostopen učbenik). Večina učbenikov mednarodne ekonomije je bila izdana v Združenih državah Amerike (19), od tega jih je bilo po letu 1990 v ZDA izdanih deset.

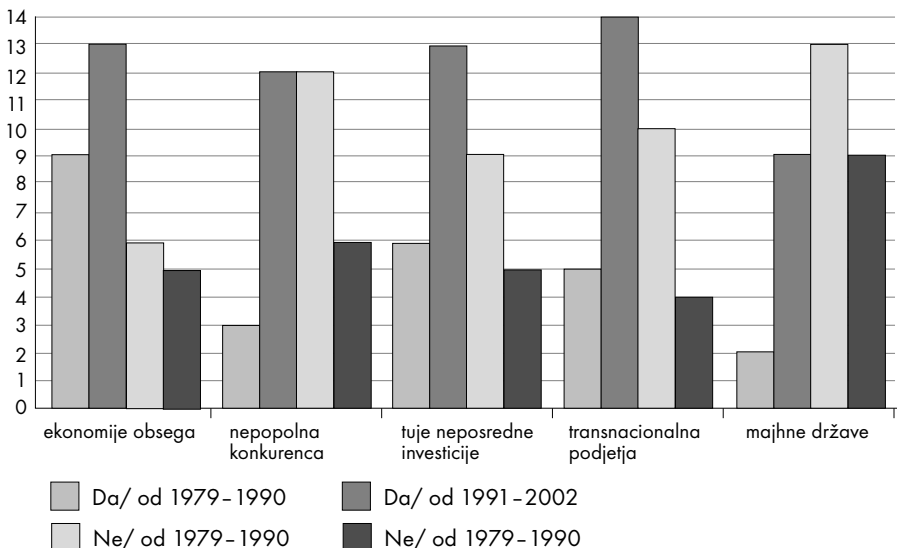
V nadaljnji analizi izpostavlja leto 1990 kot »prelomno leto«. Letnico 1990 sva, kot mejo za primerjavo sprejetosti novih teorij mednarodne menjave, sprejela zato, ker se je svet po letu 1989 začel spreminjati z veliko hitrostjo (združitev Nemčije, razpad Jugoslavije, razpad Sovjetske zveze itd.) in je nastalo mnogo majhnih držav. Poleg tega pa je istega leta minilo že enajst let od izdaje Krugmanovega članka, ki je novim teorijam mednarodne menjave postavil temelj. To pa je dovolj dolga doba, da bi koncepti, ki so bili večino sprejeti, morali biti že v učbenikih mednarodne ekonomije.

Žal analiza dostopnih⁴¹ učbenikov mednarodne ekonomije kaže, da je te-

⁴¹ Gre za učbenike, ki so bili na razpolago v Centralni ekonomski knjižnici (Ekonomska fakulteta), v Osrednji družboslovni knjižnici Jožeta Goričarja (Fakulteta za družbene vede) in v fakultetni knjižnici Fakultete za management v Kopru.

matika položaja majhnih držav v mednarodnih ekonomskih odnosih še vedno zastavljena.

Slika 1: Obravnava konceptov novih teorij mednarodne menjave v učbenikih mednarodne ekonomije, objavljenih med 1979 in 2002

Vir: lasten prikaz.

Slika kaže:

- da se je po letu 1990 obravnava novih teoretskih konceptov v novejših učbenikih mednarodne ekonomije povečala,
- da ekonomije obsega pred letom 1990 omenja 60 % vseh učbenikov, izdanih do tega leta, po letu 1991 pa 72 % vseh učbenikov izdanih po tem letu,
- da nepopolno konkurenco pred letom 1990 omenja 20 % vseh učbenikov, izdanih do tega leta, po letu 1991 pa 66 % vseh učbenikov izdanih po tem letu,
- da TNI pred letom 1990 omenja 40 % vseh učbenikov, izdanih do tega leta, po letu 1991 pa 72 % vseh učbenikov, izdanih po tem letu,
- da TNP pred letom 1990 omenja 33 % vseh učbenikov, izdanih do tega leta, po letu 1991 pa 78 % vseh učbenikov, izdanih po tem letu,
- da majhno državo pred letom 1990 omenja 13 % vseh učbenikov, izdanih do tega leta, po letu 1991 pa 50 % vseh učbenikov, izdanih po tem letu.⁴²

⁴² V to obravnavo je vključena kakršnakoli obravnava majhne države, kar pomeni, da sem spada tudi omenjanje majhne države v okviru teorij rasti in carin.

Dobljeni rezultati kažejo, da koncepti novih teorij mednarodne menjave niso obče sprejeti in je torej njihova vključenost v določen učbenik mednarodne menjave odvisna od *naklonjenosti* avtorja določenemu konceptu oz. določenemu pogledu na nove teorije mednarodne menjave.⁴³

Majhne države v učbenikih mednarodne menjave ostajajo neopažene. Teorije in tudi raziskovalci, ki se ukvarjajo z njimi (zavestno?) izpuščajo obravnavanje razlik v velikosti, ki pogojujejo tudi drugačno delovanje majhnih in velikih držav, kar preseneča, čeprav majhne države nimajo standardiziranih teoretičnih modelov, ki bi teoretično posploševali zakonitosti njihovega delovanja.

Pojavljanje majhne države v učbenikih mednarodne ekonomije je običajno omejeno na dve tematiki: (1) na rast v državi (primerjava med veliko in majhno državo z vidika vpliva na cene in posledično na blaginjo v državi) in (2) na carine (razlika med uvedbo carine v veliki in majhni državi). Ostale teme iz mednarodne ekonomije položaja majhne države ne raziskujejo in ne pojasnjujejo.⁴⁴

Iz vsega tega lahko zaključimo, da tudi nove teorije mednarodne menjave, ki so nastajale v 80. in 90. letih, majhnih držav skoraj ne obravnavajo. Če pa jih že, jih obravnavajo kot izvedeno razliko z veliko državo, pri čemer ni nujno, da je kakšna izmed držav v modelih sploh majhna.

Sklep

Razprava o majhnih državah je pomembna, ker:

1. je Slovenija majhna država;
2. je v mednarodni skupnosti vedno več majhnih držav;
3. so majhne države v ekonomskih in politoloških teorijah bile in so še vedno zapostavljene.

Ekonomska in politološka znanost podcenjujeta pomen majhnih držav, saj obravnava slednjih sega slabo stoletje nazaj, s prvimi omembami v času velike gospodarske krize (1929–1933), nato pa do Lizbonske konference (1957) sploh niso več omenjene. V 60. letih, v času dekolonizacije in nastanka novih, majhnih držav, so se začele v teoriji spet pojavljati, nato pa so spet *izginile*.

⁴³ Več v Udovič, 2004: 104–112.

⁴⁴ Če iščemo statistično povezanost med letnico izdaje učbenika (tj. pred letom 1991 ali po njem) in koncepti novih teorij mednarodne menjave lahko ugotovimo, da lahko s tveganjem, ki je manjše od 5 %, trdimo, da obstaja med letnico učbenika in pojavljanjem nepopolne konkurence v učbeniku srednjemočna pozitivna povezanost – tj. kontingenčni koeficient znaša 0,423, med letnico izdaje učbenika in TNP tudi obstaja srednjemočna pozitivna povezanost (CC=0,409). Med letnico izdaje učbenika in TNI obstaja pozitivna povezanost (CC= 0,309), a je tveganje nad postavljeno mejo (6,3 %), ki bi dovoljevala zavrniti ničelno hipotezo (tj. da učbeniki TNI sploh ne obravnavajo). Podobne izračune si lahko bralec ogleda pri avtorjih.

Analiza učbenikov mednarodne ekonomije je pokazala, da majhne države v njih večinoma niso omenjene, če pa so, so obravnavane predvsem v okviru teorij rasti in teorije carin. Klasične in neoklasične teorije mednarodne menjave se majhnim državam ne posvečajo. Tudi nove teorije mednarodne menjave se ne ukvarjajo posebej z majhnimi državami, če pa se, se le v smislu razlike med dvema različno velikima državama. Iz tega lahko zaključimo, da majhne države v osnovnih učbenikih mednarodne ekonomije nimajo teoretičnega ozadja za svoje delovanje.

Na kaj naj se majhne države naslonijo, ko iščejo možnosti za svoje delovanje? Ena izmed možnosti je vsekakor na *svetle zglede* drugih majhnih držav, ki so uspele v mednarodnih ekonomskih odnosih in sodijo danes med bogatejše in uspešnejše države. Pri tem morajo upoštevati, da *recept* ene države ni nujno ustrezen za drugo državo, ker ne obstaja en recept za vse (več v Rodrik, 1999: 1, 3). Druga možnost je, da majhne države teoretično razmislijo o možnostih, ki jih imajo, in nato, na podlagi uspešnosti teoretičnih poskusov, previdno prenesejo teorijo v prakso. Če se ta izkaže kot uspešna, jo lahko udejanjajo, v nasprotnem primeru jo takoj opustijo.

Vsekakor pa se morajo majhne države, ker Ricardov zakon, ne glede na spremenjene okoliščine, še vedno velja, specializirati in iskati tržne niše. To je njihova poglobljena prednost in ključ do uspeha. Z zaposlitvijo tržnih niš izkoristijo priložnosti, ki jih velike ne morejo, saj se ne morejo popolnoma specializirati. Nišna strategija omogoča tudi gibkost, saj se mora država neprestano prilagajati. Prilagajanje in gibkost pa spodbujata konkurenčnost in uspešnost.

LITERATURA IN VIRI

- Baillie, Sasha (1998): *A theory of small state influence in the European union*. JIRD (1998) I (3-4), str. 195-219.
- Barba-Navaretti, Giorgio in Venables, Antony (2004): *Multinational firms in the World Economy*. Princeton: Princeton University Press.
- Becker, Gary (1991): *A Nations Splinter, Global Markets are Merging*. Business Week, 22nd April 1991.
- Borkakoti, Jitendralal (1998): *International trade: Causes and consequences*. Hampshire: MacMillan.
- Brglez, Milan (2002a): NATO Enlargement and Slovenia: Interpreting, Mapping, and Constructing International Relations Perspectives. V Zlatko Šabič in Charles Bukowski (ur.) *Small States in the Post-Cold War World: Slovenia and NATO Enlargement*, str. 25-52. Westport, CT: Praeger.
- Bojinović, Ana (2004): *Zahodni Balkan: Priložnost Slovenije v Evropski uniji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Chomsky, Noam (1999/2005): *Profit pred ljudmi*. Ljubljana: Tigr.
- Černoša, Stanislav (2003): *Teorija mednarodne menjave in znotrajpanožna trgovina*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Damijan-Pavlič, Jože (1993): *Velikost države in gospodarska razvitost*. Slovenska ekonomska revija 44(6), str. 510–530.
- Damijan-Pavlič, Jože (1995): *Ekonomске značilnosti majhnih držav v svetovni trgovini*. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Damijan-Pavlič, Jože (1996): *Majhne države v svetovni trgovini*. Ljubljana: Krtina.
- Damijan-Pavlič, Jože (1998): *Vpliv ekonomij obsega na zunanjetrgovinsko specializacijo*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Degan, Vladimir Đ. (2000): *Međunarodno pravo*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta v Rijeci
- Dizdarević-Vlahinić, Nela (1997): *Male zemlje u tradicionalnoj teoriji međunarodne razmjene*. Naše gospodarstvo 3–4 (1997), str. 228–241.
- Ethier, Wilfred J. (1982): *National and International Returns to Scale in the Modern Theory of International Trade*. American Economic Review 72 (1982), str. 389–405.
- Gandolfo, Giancarlo (1998): *International Trade Theory and Policy*. Berlin itn: Springer-Verlag.
- Glas, Borut (2003): *Multinacionalna podjetja: Motor razvoja malih držav? Primer Finske in Nokie*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Grossman, Gene M. ur. (1992): *Imperfect competition and international trade*. Cambridge: MIT Press.
- Jackson, Robert in Georg Sorensen (1999): *Introduction to International Relations*. Oxford: Oxford University Press.
- Jaklič, Andreja in Marjan Svetličič (2005): *Izhodna internacionalizacija in slovenske multinacionalke*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kajnc, Sabina (2001): *Srednjevelike države v Evropi: iskanje paradigme na primerih Poljske in Španije*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
- Krugman, Paul R. (1979): *Increasing returns, monopolistic competition and international trade*. Journal of International Economics 9(1979), str. 469–480.
- Krugman, Paul R. (1980): *Scale economies, Production differentiation, and Pattern of Trade*. American Economic Review 70 (1980), str. 950–959.
- Krugman, Paul R. (1993): *What do undergraduates need to know about trade?* American Economic Review 83(1993), str. 23–26.
- Kumar, Andrej (1999): *Mednarodna ekonomika*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Lancaster, Kelvin (1979): *Intra-industry trade under perfect monopolistic competition*. Journal of international economics 10(1980), str. 151–175.
- Markusen, James R. (1981): *Trade and the gains from trade with imperfect competition*. Journal of International Economics 11(1981), str. 531–551.
- Morgenthau, Hans (1948/1995): *Politika med narodi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Panagriya, Arvind (1981): *Variable Returns to Scale and Patterns of Specialisation*. American Economic Review 71(1981), str. 221–230.
- Popović, Danica (1987): *Teoreme o međunarodnoj razmeni*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.

- Pugel, Thomas in Peter Lindert (2000): *International economics*. Boston: Irwin/McGraw-Hill.
- Robinson, E. A. G., ur. (1960): *Economic consequences of the size of Nations*. London: MacMillan.
- Rodrik, Dani (1999): *The new global economy and developing countries: Making openness work*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Sachs, Jeffrey in Andrew Warner (1995): *Natural Resource Abundance and Economic growth*. NBER working papers št. 5398.
- Salvatore, Dominick (2001): *International economics 7th ed.* Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Senjur, Marjan (1993): The viability of economic development of a small state separating from a larger one. V Senjur Marjan (ur.) *Slovenia – A Small Country in the Global Economy*, 17–33. Ljubljana: Centre for International Cooperation and Development.
- Silvestriadou, Kyriaki in V. N. Balasubramanyam (2000): Trade Policy, Foreign Direct Investment and Convergence. *Review of Development Economics* 4 (3), str. 279–291.
- Smith, Adam (1776/1952): *Bogatstvo naroda*. Zagreb: Kultura.
- Strange, Susan (1995): *Države in trgi*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Svetličič, Marjan (1996): *Svetovno podjetje: Izzivi mednarodne proizvodnje*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Svetličič, Marjan, Dominick Salvatore in Jože P. Damijan (2001): *Small countries in a Global Economy*. New York: Palgrave.
- Svetličič, Marjan (2006): *Outward FDI by Enterprises from Slovenia*. UNCTAD (v tisku).
- Šabič, Zlatko (2002): Small states aspiring for NATO membership: some factors influencing the accession process. V Šabič, Zlatko; Bukowski, Charles (ur.) *Small states in the Post-Cold war world*, 1–24. London: Praeger.
- Simoniti, Iztok (1995): Sodobna realistična miselnost. Uvod k slovenski izdaji Politike med narodi, Hansa Morgenthaua. V Morgenthau, Hans (1948/1995) *Politika med narodi*. Ljubljana: DZS.
- Šabič, Zlatko in Milan Brglez (2002): The national identity of post-communist small states in the process of accession to the European Union: the case of Slovenia. *Communist and Post-Communist Studies* 35(1), str. 67–84.
- Udovič, Boštjan (2004): *Nove teorije mednarodne menjave in majhne države*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vobovnik, Tadej (1997): *Moč v mednarodnih ekonomskih odnosih: majhne države*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kocbek, Darja (2006): *Bo Microsoft vsak dan ob 2 milijona dolarjev?* Delo, 31. 3. 2006.
- CIA FACTBOOK (2006): Dostopno na: <http://www.cia.gov/cia/publications/fact-book/>; 4. 2. 2006.